

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Π.3.2.5 Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες,
σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε
30 διδακτικές ώρες ανά τάξη

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία

Β΄ Λυκείου Θεωρητικής Κατεύθυνσης

Θεματική ενότητα:

Ισοκράτης, «Περί ειρήνης», 14 - 16

Τίτλος:

«Παρρησίας νόημα και το πνεύμα της ειρήνης:

Λόγων ῥητήρ και ἔργων προηκτῆρ»

Συγγραφή: ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΠΡΕΒΕΖΑΝΟΥ

Εφαρμογή: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΑΝΤΖΩΡΟΥ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Θεσσαλονίκη 2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι. Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.1. Εκπαιδευτικά σεναρία και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνοι υπο-ομάδας εργασίας αρχαίας ελληνικής γλώσσας δευτεροβάθμιας: Λάμπρος Πόλκας,

Κοσμάς Τουλούμης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμασούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Παρησιας νόημα και το πνεύμα της ειρήνης - Λόγων ρητήρ και έργων προηκτήρ.

Εφαρμογή σεναρίου

Μαντζώρου Βασιλική

Δημιουργία σεναρίου

Πρεβεζάνου Μαγδαληνή

Διδακτικό αντικείμενο

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία

Τάξη

Β΄ Λυκείου Θεωρητικής Κατεύθυνσης

Χρονολογία

2/4/2014 και 3/4/2014, 29/4/2014, 30/4/2014 και 2/5/2014.

Σχολική μονάδα

4^ο ΓΕΛ ΒΟΛΟΥ

Διδακτική / θεματική ενότητα

Ρητορικά Κείμενα: Ισοκράτης, «Περί ειρήνης», 14 - 16

Διαθεματικό

Ναι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

I. Φιλολογικής Ζώνης

Ιστορία

Νεοελληνική Γλώσσα

II. Άλλα γνωστικά αντικείμενα

Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

Κοινωνική και Πολιτική Οργάνωση στην Αρχαία Ελλάδα

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Κοινωνιολογία

Φιλοσοφία

III. Ημιτυπικές και άτυπες διαδικασίες εκπαίδευσης

Πολιτιστικά προγράμματα

Χρονική διάρκεια

5 διδακτικές ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο πληροφορικής, σχολική βιβλιοθήκη.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Προαπαιτούμενες γνώσεις για τον μαθητή:

Εξοικείωση με την εργασία σε ομάδες, με τη χρήση συνεργατικών περιβαλλόντων μάθησης (Wiki), με τον κειμενογράφο (Word) και με την παρουσίαση κειμένων, με την «κατά κώλα» γραφή του αρχαίου κειμένου, με τη διαλεκτική σημασία ενός πολιτικού λόγου ή μιας φιλοσοφικής συζήτησης.

Προαπαιτούμενες γνώσεις για τον δάσκαλο:

Τρόπος συντονισμού ομάδων, διαχείριση ψηφιακών εργαλείων (Wiki, Audacity), γνώση ψηφιακών πηγών και τρόπου προσπέλασής τους.

Υλικοτεχνική υποδομή σχολικής μονάδας:

Εργαστήριο πληροφορικής, πρόσβαση στο διαδίκτυο, υλικό μικροφωνικής εγκατάστασης (μικρόφωνα για ηχογράφηση).

Οι μαθητές στους οποίους εφαρμόστηκε το σενάριο δεν ήταν εξοικειωμένοι με την «κατά κώλα» γραφή του αρχαίου κειμένου. Στο εισαγωγικό μάθημα εξηγήθηκε λεπτομερώς στους μαθητές ο συγκεκριμένος τρόπος γραφής, αλλά όπως φάνηκε εν τοις πράγμασι δυσκολεύτηκαν, οπότε θεωρούμε πως η εξοικείωση των μαθητών σε αυτό το σημείο είναι ιδιαίτερα σημαντική. Επίσης, και η λειτουργία του λογισμικού

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Audacity δεν ήταν γνωστή στους μαθητές και για λόγους οικονομίας χρόνου προκρίθηκε να μην αξιοποιηθεί.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη.

Το σενάριο στηρίζεται

Μαγδαληνή Πρεβεζάνου: «Παρησιίας νόημα και το πνεύμα της ειρήνης - Λόγων ξητήρ και έργων προηκτήρ», Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, Ρητορικά Κείμενα: Ισοκράτης, «Περί ειρήνης», Β΄ Λυκείου Θεωρητικής Κατεύθυνσης.

Το σενάριο αντλεί

-

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ / ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το συγκεκριμένο σενάριο πραγματεύεται τη σχέση του ρήτορα με το κοινό του και τη δύναμη που έχει ο λόγος, όταν αυτός εκφράζεται από δεινούς ρήτορες ή πολιτικούς που προσπαθούν να ηγηθούν στον λαό τους και, συχνά, να τον παραπλανήσουν. Η οπτική του σεναρίου βασίζεται στις επικοινωνιακές πλευρές ενός ρητορικού ή άλλου λόγου. Παράλληλα, το σενάριο αναδεικνύει τη διαλεκτική των αντιθέσεων ως φιλοσοφική έννοια και ως τεχνική που οδηγεί σε συνθετικές λογικές στη ζωή και στην επικοινωνία. Τέλος, το σενάριο εκφράζει την αξία του δημοκρατικού πολιτεύματος και την πολιτική σημασία της ειρήνης.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Το σενάριο βασίζεται στην ανάπτυξη του μοντέλου του ρόμβου, σύμφωνα με το οποίο τα αρχαία ελληνικά αντιμετωπίζονται ολιστικά συνδυάζοντας την αρχαιογλωσσία και την αρχαιογνωσία με προοπτική σύνδεσης του παρελθόντος με τον σύγχρονο κόσμο.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σύμφωνα με τις παιδαγωγικές θεωρίες, εφαρμόζεται ένας συνδυασμός *διερευνητικής μορφής διδασκαλίας*, όπου ο μαθητής με τη βοήθεια της τεχνολογίας αναζητά τις απαντήσεις ή τη λύση σε κάποια ζητούμενα - προβλήματα και έχει το περιθώριο να εκφράσει την αυτενέργειά του σε επίπεδο ομάδας. Έχοντας μια κατεύθυνση που εδράζεται στη γενική ιδέα του σεναρίου, ο μαθητής προσπαθεί να επικοινωνήσει με το ιστορικό πλαίσιο της εποχής, να βιώσει την επικοινωνιακή αξία του ρητορικού λόγου, να συμμετάσχει στην εναλλαγή ρόλων, τόσο του πομπού όσο και του δέκτη. Στο συγκεκριμένο σενάριο, ο μαθητής λειτουργεί και ως πομπός και ως δέκτης, και χρησιμοποιώντας ανώτερες στρατηγικές μάθησης, όπως τη σύγκριση ή την αξιολόγηση, «περιηγείται» σε διάφορα κειμενικά είδη όπου αναδεικνύεται η πολιτική και ηθική φιλοσοφία των ανθρώπων σε κάθε εποχή.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Επιδιώκεται οι μαθητές / μαθήτριες:

- Να κατανοήσουν τη σύνδεση της παρρησίας και της πολυφωνίας, ώστε να αποκτήσουν στάση ανοχής στη διαφορετική άποψη.
- Να αξιολογήσουν τη δύναμη της ρητορικής τέχνης και την εξουσία του ρήτορα, ώστε να γίνουν υπεύθυνοι χρήστες του λόγου και κριτικοί αποδέκτες του.
- Να αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά του σωστού ηγέτη και ρήτορα, αντιπαραθέτοντάς τα με τον λαϊκισμό και την προπαγάνδα, όπως αυτά ασκούνται και από σημερινούς πολιτικούς.
- Να εκτιμούν τη μεταστροφή απόψεων ενός ανθρώπου συσχετίζοντάς τη με τις ιστορικές περιστάσεις.
- Να αντιληφθούν την επικοινωνιακή διάσταση του ρητορικού λόγου και να νιώσουν ακροατές και ρήτορες.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

- Να συνεργάζονται σε επίπεδο ομάδας και να κατανέμουν τους ρόλους τους, ώστε να παραχθεί ένα τελικό αποτέλεσμα.
- Να υποδύονται έναν ρόλο και να προσαρμόζουν τον λόγο τους στο ήθος και τον σκοπό του προσώπου που εκφράζουν.
- Να εκτιμήσουν τη θέση της κωμωδίας και της σάτιρας στο πλαίσιο του δημοκρατικού πολιτεύματος, ώστε να αντιληφθούν τον παιδαγωγικό και τον δημοκρατικό ρόλο του θεάτρου στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι.

Γνώσεις για τη γλώσσα

Επιδιώκεται οι μαθητές / μαθήτριες:

- Να ανακαλύπτουν και να σημασιοδοτούν τις αντιθέσεις μέσα στον λόγο.
- Να κατασκευάζουν για κάθε θέμα ένα εξειδικευμένο θεματικό λεξιλόγιο, ώστε να το ανακαλούν και να το χρησιμοποιούν κατά περίπτωση.
- Να απομνημονεύουν λεκτικές συνάψεις, ώστε να γίνονται σωστοί ομιλητές.
- Να αναζητήσουν ρητά και γνωμικά για την ειρήνη.

Γραμματισμοί

Επιδιώκεται οι μαθητές / μαθήτριες:

- Να πραγματεύονται νοήματα μέσω ψηφιακού υλικού.
- Να συγκρίνουν πηγές κειμένων και να αξιολογούν δεδομένα.
- Να συντάσσουν διάφορα είδη κειμένων, όπως επιστολή, ομιλία, άρθρο με ορισμένο σκοπό.
- Να εξοικειωθούν με διάφορους τρόπους ανάπτυξης παραγράφων, όπως αιτιολόγηση, σύγκριση – αντίθεση.
- Να επικοινωνούν με διάφορα κειμενικά είδη, όπως ιστορικά, φιλοσοφικά, πολιτικά κείμενα, και να τα σχολιάζουν.
- Να διερευνούν ψηφιακό υλικό από το οποίο θα επιλέγουν στοιχεία για να συμπληρώσουν τα ζητούμενά τους.
- Να χρησιμοποιούν εργαλεία παρουσίασης (PowerPoint, Wiki), κειμενογράφο.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- Να κατακτήσουν τη διαδικασία της μετάφρασης μέσω της οργάνωσης λεκτικών συνόλων σε λογική σειρά.
- Να κατανοήσουν την πρόθεση του ρήτορα από τους γλωσσικούς τρόπους εκφοράς του λόγου και τις επιλογές του σε επίπεδο λεξιλογίου

Διδακτικές πρακτικές

-

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Ο ρητορικός λόγος είναι κατά βάση επικοινωνιακός και σε αυτό το πλαίσιο χρειάζεται να γίνεται η διδασκαλία του. Στον συγκεκριμένο λόγο του Ισοκράτη υπάρχει όχι μόνο η ομιλία του ρήτορα, ο οποίος προσπαθεί ως βασικός εκπρόσωπος της φλειρηνικής παράταξης της Αθήνας να κερδίσει το ενδιαφέρον του κοινού του, επιδιώκει να το δια φωτίσει και να το πείσει για τη συμφέρουσα και αναγκαία λύση της ειρήνης, αλλά και ένα κοινό, το κοινό των Αθηναίων, το οποίο αντιδρά, είναι ανήσυχο και εκφράζεται. Παράλληλα, χρειάζεται να γίνει η αναπαράσταση του ιστορικού πλαισίου και των ιδιαίτερων συνθηκών που επικρατούσαν στην Αθήνα του 4^{ου} αιώνα, προκειμένου οι μαθητές ως ακροατές της σημερινής εποχής να αποκτήσουν βιωματική σχέση και πολιτική στάση και κρίση για τα γεγονότα. Ειδικότερα, με απασχόλησε στο σενάριο μου αυτό η εξουσία του ρήτορα, ο οποίος μπορεί να κατευθύνει το κοινό του έχοντας συναίσθηση της ευθύνης του ή να το παραπλανήσει ασκώντας δημαγωγική πολιτική. Από την άλλη, η ευθύνη του πλήθους, του κοινού ή του όχλου που αποφασίζει με δημοκρατικές διαδικασίες είναι να σέβεται τους θεσμούς και να κρίνει σωστά.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Το σενάριο αυτό συνδέεται με τους διδακτικούς στόχους του [Αναλυτικού Προγράμματος](#) και τις οδηγίες για τα φιλολογικά μαθήματα:

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- Να επισημάνουν [οι μαθητές] τη διαχρονική αξία του δημοκρατικού πολιτεύματος για την ευημερία μιας πόλης.
- Να επισημάνουν τα χαρακτηριστικά παρακμής της δημοκρατικής Αθήνας του 4^{ου} αι. π. Χ..
- Να διερευνήσουν τους λόγους που οδήγησαν στη μετατόπιση του Ισοκράτη από την υποστήριξη της ηγεμονικής θέσης της Αθήνας στην προτροπή προς τους συμπατριώτες του να παραιτηθούν από την επιθυμία της ηγεμονίας.
- Να εκτιμήσουν την επιχειρηματολογία του, η οποία στηρίζεται στην εκτίμηση της πραγματικότητας.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Αναμένεται με τη χρήση των ΤΠΕ οι μαθητές να αξιοποιήσουν ψηφιακούς πόρους και εργαλεία για την άντληση χρήσιμων πληροφοριών, την κριτική επεξεργασία δεδομένων, τη δημιουργία πολυτροπικού υλικού, για την προώθηση σκέψεων ή ιδεών και την ανάρτηση των εργασιών των μαθητών.

Η προστιθέμενη αξία των νέων τεχνολογιών στο σενάριο αυτό βρίσκεται στο ότι οι μαθητές έρχονται σε επαφή με διάφορα κειμενικά είδη ως δέκτες και ως πομποί. Περιηγούνται συνοπτικά σε διάφορες πηγές, τις επεξεργάζονται, μαθαίνουν να κρίνουν και να συγκρίνουν. Οι μαθητές με έρευνα σε ψηφιακό υλικό πραγματεύονται σημασίες και έννοιες επιτυγχάνοντας επικοινωνία του παρελθόντος και του παρόντος. Έρχονται σε επαφή με αυθεντικά κείμενα και διαχειρίζονται ιδέες, λέξεις με κριτικό πνεύμα.

Κείμενα

Κείμενα σχολικών εγχειριδίων

Ανθολόγιο Φιλοσοφικών Κειμένων Γ΄ Γυμνασίου - [Κεφ. 1: Οι προσωκρατικοί](#)

Ρητορικά Κείμενα Β΄ Λυκείου Θεωρητικής Κατεύθυνσης:

Ισοκράτης, [«Περί ειρήνης» 14 – 16.](#)

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα [Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας]:

-[Ισοκράτης, «Αρχίδαμος», 89 - 90](#). Στο *Isocrates*, vol. I-III. 1980. Ed. G. Norlin. Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press - London: William Heinemann Ltd.

-[Ισοκράτης, «Πανηγυρικός» 116 - 117, 121/ 182 - 185](#). Στο *Isocrates*, vol. I-III. 1980. Ed. G. Norlin. Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press - London: William Heinemann Ltd.

-[Ισοκράτης, «Περί ειρήνης», 14 - 16](#). Στο *Isocrates*, vol. I-III. 1980. Ed. G. Norlin. Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press - London: William Heinemann Ltd.

-[Θουκυδίδης, «Ιστορίες», 2. 65. 8 -10](#). Στο *Thucydidis Historiae* I-II. 1942. Ed. H. S. Jones & J. E. Powell. Oxford Clarendon Press.

-[Ξενοφών, «Ελληνικά» 5. 1. 31](#). Στο *Xenophontis opera omnia*, vol. I-V. 1900-1921. Ed. E. C. Marchant. Oxford, Clarendon Press.

-[Πλάτων, «Γοργίας» 456a - 457c](#). Στο *Platonis Opera*, vol. I-V. 1900-1907. Ed. J. Burnet. Oxford University Press.

Ιστοσελίδες

[Ελληνική Βικιπαίδεια](#) [Ελεύθερη Διαδικτυακή Εγκυκλοπαίδεια].

[«Εμπεδοκλής: Η θρυλική μορφή στο χώρο της προσωκρατικής φιλοσοφίας»](#), 15/01/2011 [πηγή: “Sciencearchives” - Ιστολόγιο για την Ψυχολογία, τη Φιλοσοφία, τις Επιστήμες, την Παιδεία].

[«Η Φιλοσοφία του Εμπεδοκλή»](#) [πηγή: “Esperos – Library”. Ηλεκτρονική βιβλιοθήκη Πληροφορίας και Γνώσης]

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Καμάρας, Ι. [«Πολιτική και ήθος στην Ελλάδα»](#). [πηγή: ηλεκτρονική εφημερίδα “PostNews”, 22/05/2011].

Μαρωνίτης, Δ. Ν. [«Πολεμοφιλία»](#). [πηγή: εφημερίδα «Το Βήμα», 22/10/2000].

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα [Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας]:

-[Παράλληλη αναζήτηση](#) στο Σώμα Νέων Ελληνικών Κειμένων.

-[Συμφραστικός Πίνακας λέξεων](#) του Ανθολογίου της Αττικής Πεζογραφίας

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

Α΄ Φάση

2 διδακτικές ώρα στο σχολικό εργαστήριο ή στην τάξη – Προσέλαση κειμένου

Αρχικά, ο δάσκαλος κάνει κατ’ ήθος ανάγνωση του κειμένου και έπειτα σε όλους τους μαθητές δίνει ένα [κοινό Φύλλο Εργασίας](#), προκειμένου να αποκτήσουν οι μαθητές καθολική άποψη για το κείμενο. Το νόημα του κειμένου αυτού βασίζεται στις αντιθέσεις, για αυτό καλούνται να εντοπίσουν τα αντιθετικά ζεύγη και σχήματα και να τα νοηματοδοτήσουν. Με αυτόν τον τρόπο, θα αντιληφθούν τη γενική ιδέα του λόγου του Ισοκράτη, ο οποίος αντιπαραθέτει την έννοια της πραγματικής λειτουργίας της δημοκρατίας με την κατ’ επίφαση λειτουργία, την τακτική των υπόλοιπων ρητόρων με τη δική του, την άποψή του υπέρ της ειρήνης με το γενικότερο αίσθημα και κλίμα υπέρ του πολέμου. Στη συνέχεια, η σημασία της αντίθεσης θα εκφραστεί μέσω της φιλοσοφικής αξίας που έχει η διαλεκτική των εννοιών και η ισορροπία που προκύπτει από τη συναίρεση των αντιθέτων. Για αυτό οι μαθητές διαβάζουν κείμενα του Εμπεδοκλή και ένα σχόλιο για τον Ηράκλειτο και την «πολεμοφιλία» του του Δ. Μαρωνίτη και καλούνται με τη βοήθεια των γνώσεών τους από τη Φιλοσοφία να γράψουν ένα άρθρο για την αιώνια αντίθεση Φιλότητος – Νείκους. Με αυτόν τον τρόπο, διευρύνεται η οπτική τους στο θέμα. Αυτά, αφού διαβαστούν μέσα στην τάξη, αναρτώνται στο Wiki του δασκάλου.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σε αυτή τη φάση ακολουθήθηκαν οι προβλεπόμενες ενέργειες αλλά το Φύλλο Εργασίας δόθηκε σε ομάδα μαθητών και όχι στον κάθε μαθητή χωριστά. Οι μαθητές χωρίστηκαν από τη διδάσκουσα σε πέντε ομάδες (σύνολο παρόντων μαθητών δεκαπέντε -τρεις μαθητές ανά ομάδα) και πραγματοποιήθηκε η δραστηριότητα 1 του Φύλλου Εργασίας με σχετική ευκολία, αν και η χρήση του Συμφραστικού Πίνακα δεν ήταν γνωστή στους μαθητές. Παρατηρήθηκε τάση για το «ποιος είναι ο σωστός πίνακας», αφού όλες οι ομάδες δεν κατέληξαν στα ίδια παραγόμενα αποτελέσματα. Η δεύτερη δραστηριότητα παραλείφθηκε σκοπίμως, όχι γιατί υπήρχε πιθανότητα να δυσκολευτούν οι μαθητές, αλλά γιατί στο σχολείο αντί για το μάθημα της Φιλοσοφίας διδάσκεται η Πολιτική και Δίκαιο, επειδή υπάρχει εκπαιδευτικός του κλάδου ΠΕ13 -νομικός)

Β' Φάση

1 διδακτική ώρα στο σχολικό εργαστήριο ή στην τάξη – Μετάφραση κειμένου

Ο δάσκαλος προτείνει στους μαθητές να φτιάξουν τρεις ομάδες, προκειμένου να επεξεργαστούν το κείμενο σε επίπεδο μετάφρασης. Κάθε Φύλλο Εργασίας έχει την ίδια άσκηση μετάφρασης και κάθε ομάδα ασχολείται με καθεμιά από τις τρεις παραγράφους του κειμένου: [η πρώτη ομάδα](#) με την παράγραφο 14, [η δεύτερη ομάδα](#) με την παράγραφο 15 και [η τρίτη ομάδα](#) με την παράγραφο 16. Στη συνέχεια, ο δάσκαλος δίνει οδηγίες να γράψουν το κείμενο στον υπολογιστή σε Word, αφού μεταγράψουν το αρχαίο κείμενο σε στήλες κατά κώλα. Αντλούν για οικονομία χρόνου το [αρχαίο κείμενο](#) από τα Σώματα κειμένων της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα και προσπαθούν να ενώσουν συντακτικά τα σύνολα και να κάνουν μία δοκιμή μετάφρασης, συμβουλευόμενοι είτε τα σχόλια του βιβλίου τους είτε τη [μετάφραση](#) της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα. Κάθε ομάδα καλείται να ηχογραφήσει μέσω υπολογιστή (με το PowerPoint) τη μετάφραση, η οποία θα ακουστεί μέσα στην τάξη.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Στη Β΄ Φάση δύο θέματα μας δυσκόλεψαν, πρώτον ο χωρισμός σε τρεις ομάδες καθεμιά από τις οποίες έπρεπε να διαθέτει τουλάχιστο πέντε μαθητές· δεύτερον η κατά κώλα γραφή με την οποία οι μαθητές δεν ήταν εξοικειωμένοι, πολλοί μάλιστα εξέφρασαν και τους προβληματισμούς τους για τη χρησιμότητα αυτού, επειδή σε αυτή την τάξη έχουν την τάση να συνδέουν τα πάντα με τις εξετάσεις με αγωνία τους ενδιέφερε να μάθουν «αν μπορεί να μπει κάτι τέτοιο».

Γ΄ Φάση

*3 διδακτικές ώρες (τουλάχιστον) στο σχολικό εργαστήριο - **Ερευνητική φάση***

Σε αυτή τη φάση, οι μαθητές χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες των πέντε ατόμων και θα υποστηρίξουν και μία διαφορετική ταυτότητα, η οποία προκύπτει από τα υποθέματα του κειμένου. Εφαρμόζεται η *ομαδοσυνεργατική μέθοδος*, κατά την οποία οι μαθητές αναλαμβάνουν να διερευνήσουν κάποια ζητούμενα σχετικά με την ταυτότητά τους, που τους τίθενται σε ξεχωριστά Φύλλα Εργασίας. Οι μαθητές εδώ προσπαθούν να επικοινωνήσουν μέσα στην ομάδα και να διερευνήσουν μέσω ψηφιακών πόρων κάποια ζητούμενα, ασκώντας την κριτική τους ικανότητα και εκφράζοντας τη δημιουργικότητά τους.

Πιο αναλυτικά, η πρώτη ομάδα είναι **«Οι παρρησιαστές»**, οι οποίοι χτίζουν το υλικό τους πάνω στην έννοια της «παρρησίας». Καταρχάς, καθώς η παρρησία συνδεόταν με τη δημοκρατία αποτελεί ενδιαφέρον κριτήριο, προκειμένου να κατανοηθεί η σωστή λειτουργία της τελευταίας. Έτσι, η ομάδα με αφορμή τα λεγόμενα του Ισοκράτη για το έλλειμμα ανοχής και σεβασμού στην αντίθετη άποψη, καλείται να συμπληρώσει έναν πίνακα με τα χαρακτηριστικά της δημοκρατίας και τα στοιχεία φθοράς της. Το υλικό για την απάντηση το αντλούν τόσο από το κείμενο του Ισοκράτη όσο και από το διαδικτυακό άρθρο **«Πολιτική και ήθος στην Ελλάδα»** του Ι. Καμάρα, όπου αναφέρεται διαχρονικά η πορεία φθίσης της δημοκρατίας και των θεσμών από την αρχαιότητα ως σήμερα. Επιπλέον, ο Ισοκράτης αντιπαραθέτει το

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

έλλειμμα παρρησίας στην Εκκλησία του Δήμου με αυτό της ελευθεροστομίας που χαρακτηρίζει την κωμωδία και τους κωμωδιογράφους. Με αυτό το δεδομένο, οι μαθητές αναζητούν στο διαδίκτυο και στην Ελληνική Βικιπαίδεια κάποιους κωμωδιογράφους και ορισμένες κωμωδίες τους. Παράλληλα, σε άλλον πίνακα, γράφουν τίτλους κωμωδιών του Αριστοφάνη και αναφέρονται κυρίως στις κωμωδίες εκείνες όπου σατιρίζεται η πολεμοχαρής διάθεση των ανθρώπων, και δη των Αθηναίων, και ο λαϊκισμός των δημαγωγών, οι οποίοι ιστορικά παρέσυραν πολλές πόλεις σε πόλεμο και σε δεινά. Με στόχο να κατανοηθεί η σχέση της κωμωδίας με τη δημοκρατία, συμπληρώνουν έναν πίνακα, όπου καταγράφουν με βάση τις γνώσεις τους και τα προηγούμενα ζητήματα τα χαρακτηριστικά της κωμωδίας παράλληλα με τα γνωρίσματα της δημοκρατίας, ανακαλύπτοντας τελικά τη συμβολή της κωμωδίας στη δημοκρατία και αντίστροφα. Στο τέλος, παράγουν ένα δικό τους σχόλιο για τη σχέση της σημερινής σάτιρας με τη δημοκρατία, προσπαθώντας να βρουν τον ρόλο της.

Η δεύτερη ομάδα είναι [«Οι Ειλκρινείς»](#), οι οποίοι χτίζουν πάνω στα χαρακτηριστικά των ρητόρων, ένα από τα οποία πρέπει να είναι και η ειλικρίνεια. Με αφορμή την κριτική που ασκεί ο Ισοκράτης στους ομότεχνούς του, καλούνται να συμπληρώσουν έναν πίνακα, όπου θα καταγράψουν τις αρνητικές συμπεριφορές των ρητόρων και τον αντίστοιχο θετικό ρόλο που πρέπει να έχουν. Στη συνέχεια, διαβάζουν απόσπασμα από το έργο του Πλάτωνα «Γοργίας», προκειμένου να διακρίνουν τις θέσεις του για τη δύναμη της ρητορικής τέχνης, η οποία γίνεται επικίνδυνη, όταν ασκείται από κακούς ρήτορες. Μετά την κριτική ανάγνωση που κάνουν στο κείμενο του Πλάτωνα, προσπαθούν να αναπτύξουν μια παράγραφο με αιτιολόγηση, όπου θα αιτιολογούν γιατί η ρητορική τέχνη με τη δύναμή της μπορεί να κάνει καλό και κακό. Στην ίδια λογική, μελετούν και ένα απόσπασμα της δημηγορίας του Περικλή από τις «Ιστορίες» του Θουκυδίδη, όπου ο πολιτικός παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά ενός καλού ηγέτη, τα οποία, όμως, προσιδιάζουν και

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

σε έναν καλό ρήτορα. Αντιλαμβάνονται, λοιπόν, την εξουσία του ρήτορα, ο οποίος αν λειτουργεί ως δημαγωγός γίνεται επικίνδυνος, ενώ αντίθετα, αν ελέγχει υπεύθυνα την εξουσία που του δίνει η δύναμη του λόγου, γίνεται χρήσιμος και αν ταυτιστεί η δεινότητα του λόγου με την ορθή ηγεσία, τότε θα προκύψει ο σωστός ηγέτης. Μετά από αυτήν τη γνώση, οι μαθητές παράγουν ένα άρθρο με επικαιρικό χαρακτήρα, όπου θα αποδείξουν και θα σχολιάσουν τη σχέση ρητορικής και λαϊκισμού. Με αυτόν τον τρόπο μεταβαίνουν από το παρελθόν στο παρόν.

Η τρίτη ομάδα είναι «Οι Ειρηνιστές», οι οποίοι χτίζουν το υλικό τους βάσει της πρότασης ειρήνης. Με αφορμή το κείμενο του Ισοκράτη, συμπληρώνουν έναν πίνακα με την πρόθεση του Ισοκράτη και τους γλωσσικούς τρόπους με τους οποίους αυτή πραγματώνεται, ανακαλύπτοντας και τη σημασία της «πρόθεσης», που είναι το τελευταίο μέρος του προοιμίου σε έναν ρητορικό λόγο. Στη συνέχεια, αφού καταγράψουν τα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί ο Ισοκράτης στον λόγο του αυτόν υπέρ της ειρήνης, διερευνούν τα αίτια μεταστροφής της θέσης του ρήτορα σε σχέση με αυτά που είχε εκφράσει στον «Πανηγυρικό» λόγο του. Με αυτόν τον τρόπο, συγκρίνουν δύο ιστορικές αυθεντικές πηγές και βγάζουν συμπεράσματα βάσει ιστορικών δεδομένων που αλλάζουν από εποχή σε εποχή. Σε σχέση με αυτήν την ιστορικότητα του πλαισίου του λόγου εξετάζουν από αυθεντική πηγή του Ξενοφώντα τους όρους της Ανταλκιδείου ειρήνης και πώς αυτοί σημασιοδοτούνται τώρα από τον Ισοκράτη. Η ομάδα, ανταποκρινόμενη στον ρόλο της, φτιάχνει στη συνέχεια ένα PowerPoint με εικόνες από τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό, που συμβολίζουν την ειρήνη, αποσκοπώντας στην οπτικοποίηση του μηνύματος της ειρήνης. Στο πλαίσιο αυτό, γράφουν και μια επιστολή διαμαρτυρίας προς τον Ο.Η.Ε. παρουσιάζοντας συγκριτικά τα σημαντικά οφέλη της ειρήνης έναντι του πολέμου και διακηρύσσοντας, με αυτόν τον τρόπο, την καθολική αξία της παγκόσμιας ειρήνης σήμερα.

Τέλος, η τέταρτη ομάδα έχει τον ρόλο του «Οχλου», όπως αυτός υπάρχει ως κοινό σε όλους τους ρητορικούς λόγους. Σε αυτό το πλαίσιο, εκπροσωπώντας το

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

κοινό του Ισοκράτη και υποδυόμενοι την ψυχολογία και τη διάνοιά του, καλούνται να φτιάξουν μία ομιλία – αντίλογο σε αυτά που είπε ο Ισοκράτης. Αυτοί θα πρέπει να υποστηρίξουν την πρόταση πολέμου και, προκειμένου να φτιάξουν μία ομιλία με ιστορικό χαρακτήρα, καλούνται να διαβάσουν αποσπάσματα από τον «Πανηγυρικό» και τον «Αρχίδαμο» του Ισοκράτη. Από τον «Πανηγυρικό» αντλούν κάποια επιχειρήματα υπέρ του πολέμου και από τον «Αρχίδαμο» κάποια γενικά στοιχεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην ομιλία τους, για να υποστηρίξουν τη λύση του πολέμου. Με αυτόν τον τρόπο, οι μαθητές λειτουργούν κριτικά και με φαντασία. Έπειτα, αφού διαβάσουν [το απόσπασμα](#) της δημηγορίας του Περικλή από τις «Ιστορίες» του Θουκυδίδη, μπορούν να ηθογραφήσουν και να φτιάξουν το προφίλ του πλήθους που παρακολουθεί και ακούει αγορητές ή ρήτορες στην Εκκλησία του Δήμου. Έπειτα, περιηγούνται στο διαδίκτυο και συγκεντρώνουν γνωμικά ή ρητά που αναφέρονται στην ειρήνη ή στον πόλεμο. Εν τέλει, καλούνται να φτιάξουν ένα θεματικό λεξικό με λέξεις ή φράσεις που αναφέρονται στην ειρήνη ή στον πόλεμο. Με αυτόν τον τρόπο, συνδέουν το μάθημα των Αρχαίων με αυτό της Νεοελληνικής Γλώσσας.

Στην φάση αυτή το τμήμα μας χωρίστηκε σε τέσσερις ομάδες των τεσσάρων ατόμων και εργαστήκαμε δύο διδακτικές ώρες στο εργαστήριο. Ο εκ νέου χωρισμός μας σε ομάδες μας δημιούργησε μερικές γκρίνιες, αλλά οι περισσότερες δραστηριότητες χαρακτηρίστηκαν από τους μαθητές μας ως ενδιαφέρουσες .

Δ' Φάση

1 διδακτική ώρα στην τάξη - Συνολική παρουσίαση στην τάξη

Σε αυτή τη φάση, γίνεται μέσω PowerPoint από κάθε ομάδα η συνολική παρουσίαση των εργασιών τους, προκειμένου να γίνει συνθετική παρουσίαση όλου του υλικού και, τέλος, η ανάρτησή του στο Wiki του δασκάλου.

Στη φάση της παρουσίασης τα χρονικά περιθώρια ήταν πολύ πιεστικά, καθώς ορισμένες ομάδες δεν είχαν ολοκληρώσει τις εργασίες τους και έπρεπε να όλοι να συμβαδίσουν .

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1^ο κοινό Φύλλο Εργασίας: Προσπέλαση κειμένου

1. Να εντοπίσετε και να καταγράψετε από τις παραγράφους 14 - 16 όλα τα αντιθετικά ζεύγη και σχήματα (λέξεις, φράσεις, μετοχές, επίθετα κλπ.) και να δηλώσετε τη σημασία που έχουν στον λόγο του Ισοκράτη. Στη συνέχεια, να γράψετε τους τρόπους εκφοράς της αντίθεσης. Σε επίπεδο λεξιλογικό να βοηθηθείτε από τον [Συμφραστικό Πίνακα Λέξεων](#) του Ανθολογίου Αττικής Πεζογραφίας της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα.

Αντιθετικά σχήματα	Έννοια - σημασία (απόδοση νοήματος)	Τρόποι εκφοράς της αντίθεσης (μετοχές, ρήματα, εκφράσεις, αντιθετικοί σύνδεσμοι κλπ.)

2. Να γράψετε ένα άρθρο στοχαστικού χαρακτήρα, όπου θα καταθέσετε σύντομα κάποιες σκέψεις σας για την αιώνια αντίθεση Φιλότητας – Νείκους και την αξία της συναίρεσης των αντιθέτων ως αιώνιας αρχής στην εξέλιξη του κόσμου. Διαβάστε σχετικά [τη φιλοσοφική άποψη](#) όπως εκφράζεται στον

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Εμπεδοκλή και στον Ηράκλειτο, καθώς και το κείμενο [«Η Φιλοσοφία του Εμπεδοκλή»](#), σσ. 10 - 12 (την πρώτη παράγραφο του κεφ. «Η φιλοσοφία του» και τα αποσπάσματα 17 και 21 από το έργο του «Περί φύσεως») και το άρθρο του Δ. Ν. Μαρωνίτη [«Πολεμοφιλία»](#) για την ηρακλείτεια φιλοσοφία. Μπορείτε να συμβουλευτείτε και το [Κεφ. 1: Οι προσωκρατικοί](#) του Ανθολογίου Φιλοσοφικών Κειμένων.

Όπως προαναφέρθηκε η δεύτερη δραστηριότητα παραλείφθηκε λόγω συνθηκών λειτουργίας σχολείου.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

2^ο Φύλλο Εργασίας: Ας μεταφράσουμε...

1^η Ομάδα

Να αντιγράψετε το [κείμενο](#) της παραγράφου 14 «Εγώ δ' οίδα... εργαζομένους» σε Word αντλώντας το από την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, να το μεταγράψετε κάνοντας την κατά κόλα διαίρεση του κειμένου και να προσπαθήσετε να γράψετε μία μετάφραση με τη βοήθεια των αντίστοιχων [μεταφράσεων](#) της Πύλης. Στη συνέχεια, να ηχογραφήσετε σε PowerPoint το αρχαίο κείμενο και αντίστοιχα τη μετάφραση όπως θα την έχετε επεξεργαστεί στο Word.

2^η Ομάδα

Να αντιγράψετε το [κείμενο](#) της παραγράφου 15 «Όμως δὲ καὶ τούτων... βουλευσώμεθα» σε Word αντλώντας το από την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, να το μεταγράψετε κάνοντας την κατά κόλα διαίρεση του κειμένου και να προσπαθήσετε να γράψετε μία μετάφραση με τη βοήθεια των αντίστοιχων [μεταφράσεων](#) της Πύλης. Στη συνέχεια, να ηχογραφήσετε σε PowerPoint το αρχαίο κείμενο και αντίστοιχα τη μετάφραση όπως θα την έχετε επεξεργαστεί στο Word.

3^η Ομάδα

Να αντιγράψετε το [κείμενο](#) της παραγράφου 16 «Φημί δ' οὖν χρῆναι... συμφερούσας» σε Word αντλώντας το από την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, να το μεταγράψετε κάνοντας την κατά κόλα διαίρεση του κειμένου και να προσπαθήσετε να γράψετε μία μετάφραση με τη βοήθεια των αντίστοιχων [μεταφράσεων](#) της Πύλης. Στη συνέχεια, να ηχογραφήσετε σε PowerPoint το αρχαίο κείμενο και αντίστοιχα τη μετάφραση όπως θα την έχετε επεξεργαστεί στο Word.

Καμία από τις ομάδες δεν ηχογράφησε τη μετάφραση που δημιούργησε, αν και οι εκπρόσωποι των ομάδων την «απήγγειλαν». Στους μαθητές δεν έγινε κατανοητό πώς πρέπει να χρησιμοποιήσουν το PowerPoint και τι άλλο θα έπρεπε να περιλαμβάνει η παρουσίαση εκτός της ηχογράφησης. Μία μαθήτριά μας πρότεινε να γράψουν τη μετάφραση στη διαφάνεια και να ενσωματώσουν την ηχογράφησή της,

πετυχαίνοντας τη σύνθεση εικόνας-λόγου. Στους μαθητές φάνηκε πολύ εντυπωσιακό, αλλά υπήρξε χρονοβόρο με δεδομένη μάλιστα την καθυστέρηση στην κατά κώλα γραφή και για αυτόν τον λόγο εγκαταλείψαμε το σχέδιο αυτό.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

3^ο Φύλλο Εργασίας

1^η Ομάδα

ΟΙ ΠΑΡΡΗΣΙΑΣΤΕΣ

1. Να αποδείξετε το έλλειμμα δημοκρατίας κατά τον 4^ο αιώνα π.Χ., όπως το υπαινίσσεται ο Ισοκράτης στο κείμενο. Να απαντήσετε στην ερώτηση συμπληρώνοντας τον παρακάτω πίνακα, όπου θα γράψετε τα χαρακτηριστικά της δημοκρατίας και τα στοιχεία παρακμής της, όπως αυτά δίνονται από το κείμενο. Να συμπληρώσετε τον κατάλογο, αφού διαβάσετε και το άρθρο [«Πολιτική και ήθος στην Ελλάδα»](#). Στη συνέχεια, να γράψετε ένα σύντομο σχόλιο για το έλλειμμα δημοκρατίας σήμερα και για το πού οφείλεται αυτό κατά την άποψή σας:

Χαρακτηριστικά δημοκρατίας	Στοιχεία φθοράς – αίτια παρακμής της δημοκρατίας

Η δραστηριότητα πραγματοποιήθηκε με σχετική ευκολία καθώς τα περισσότερα στοιχεία φθοράς τα άντλησαν από το άρθρο, όχι όμως και τα χαρακτηριστικά. επίσης, δεν προσδιορίστηκε ο αριθμός των λέξεων στο σχόλιο καθώς και πού θα δημοσιευθεί γεγονός που δημιούργησε προβληματισμό στους μαθητές και είχε ως αποτέλεσμα πολύ «σχολικού τύπου» κείμενα .

2. Ο Ισοκράτης αναφέρεται στην παρρησία των «κωμωδοδιδασκάλων» στο θέατρο. Με βάση αυτό το στοιχείο, να αναζητήσετε στη [Βικιπαίδεια](#) και να

καταγράψετε τους γνωστούς «κωμωδοδιδασκάλους» της αρχαιότητας, τις κωμωδίες τους και την εποχή τους:

κωμωδοδιδάσκαλοι	Κωμωδίες	Εποχή

Η δραστηριότητα δε δυσκόλεψε τους μαθητές» διατυπώνουμε ωστόσο τον προβληματισμό μας μήπως θα έπρεπε να συγκεκριμενοποιήσουμε τον αριθμό των κωμωδιών που ζητούμε, όπως επίσης και την εποχή. Τα αποτελέσματα που πήραμε αποτύπωναν τους αιώνες δράσης των κωμωδών.

3. Να αναζητήσετε στο ίδιο [λήμμα](#) της Βικιπαίδεια τις πολιτικές κωμωδίες του Αριστοφάνη (με βάση τις υποθέσεις των κωμωδιών) οι οποίες αναφέρονται συγκεκριμένα στην πολεμοχαρή διάθεση των ανθρώπων και τον λαϊκισμό των δημαγωγών, και στηλιτεύουν τέτοιου είδους συμπεριφορά. Να καταγράψετε σύντομα την υπόθεση αυτών των κωμωδιών:

Κωμωδίες Αριστοφάνη	Υποθέσεις

Και αυτή η δραστηριότητα πραγματοποιήθηκε με σχετική ευκολία κι έδωσε την ευκαιρία στους μαθητές να έρθουν σε επαφή με την υπόθεση αρκετών έργων του Αριστοφάνη. Χρειάζεται να οριστεί η έκταση της

περιγραφής των υποθέσεων, αφού κάποιες ομάδες έδωσαν έναν μικρό τίτλο και άλλες περιέγραψαν το έργο .

4. Να καταγράψετε με βάση το συγκεκριμένο [λήμμα](#) και να τοποθετήσετε στον πίνακα τα στοιχεία εκείνα με τα οποία αποδεικνύεται η σχέση της κωμωδίας με τη δημοκρατία (πολιτών – θεατών, ποιητή – πολιτικού κλπ.), τεκμηριώνοντας τον τρόπο με τον οποίο η κωμωδία συμβάλλει στη δημοκρατία και σχολιάζοντας αυτή τη σχέση και σήμερα αναφορικά με τη σάτιρα / επιθεώρηση κλπ.

Χαρακτηριστικά κωμωδίας	Γνωρίσματα δημοκρατίας	Συμβολή της κωμωδίας στη δημοκρατία

Η τρίτη στήλη του πίνακα δεν ήταν εύκολο να προσδιοριστεί από τους μαθητές, καθώς οι ίδιοι προέταξαν την ανάγκη να τεκμηριώσουν αυτό που υποστήριζαν, γεγονός που δεν μπορούσε να αποτυπωθεί στον πίνακα.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

2^η Ομάδα

ΟΙ ΕΙΛΙΚΡΙΝΕΙΣ

1. Ο Ισοκράτης κάνοντας κριτική στους ομοτέχνους του επισημαίνει κάποιες αρνητικές συμπεριφορές στην άσκηση της ρητορικής τέχνης. Να καταγράψετε αυτές τις αρνητικές συμπεριφορές αντιπαραθέτοντάς τες με τον ουσιαστικό ρόλο των ρητόρων, όπως τον υπηρετεί και τον αναφέρει και στη συγκεκριμένη περίπτωση ο Ισοκράτης:

Αρνητικές συμπεριφορές ρητόρων	Αληθινός ρόλος ρητόρων

Ο προβληματισμός των μαθητών ήταν αν επρόκειτο να απαντήσουν με παραπομπή στα αρχαία ή τα νέα ελληνικά

2. Η κριτική του Πλάτωνα για τη ρητορική τέχνη κατά πόσο επαληθεύει τον Ισοκράτη στην κριτική που κάνει, όπως γράψατε προηγουμένως; Διαβάστε σχετικά το απόσπασμα του Πλάτωνα από το έργο του [«Γοργίας» 456a – 457c](#) και γράψτε σε μία παράγραφο με τη μέθοδο της αιτιολόγησης τις θέσεις που θα αποδεικνύουν τη δύναμη της ρητορικής τέχνης και τη θετική ή αρνητική χρήση της από τους ρήτορες.
3. Να διακρίνετε από τη δημηγορία του Περικλή στις [«Ιστορίες», 2. 65. 8 - 10](#) του Θουκυδίδη τα χαρακτηριστικά του πολιτικού άνδρα – ρήτορα Περικλή.

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Να τα καταγράψετε φτιάχνοντας το προφίλ του καλού ηγέτη, ο οποίος μιλάει σωστά και πράττει σωστά.

Χαρακτηριστικά καλού ηγέτη: Περικλής	Χαρακτηριστικά ρήτορα

Και οι δύο δραστηριότητες πραγματοποιήθηκαν , χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες

4. Στη συνέχεια, να γράψετε ένα σύντομο άρθρο με τίτλο «Ρητορική και λαϊκισμός σήμερα», το οποίο θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του σχολείου μας.

Η δραστηριότητα αυτή δεν πραγματοποιήθηκε λόγω έλλειψης χρόνου

3^η Ομάδα

ΟΙ ΕΙΡΗΝΙΣΤΕΣ

1. Να διατυπώσετε την πρόθεση του ρήτορα. Να βρείτε τους γλωσσικούς τρόπους με τους οποίους αυτή πραγματώνεται, δηλώνοντας και τη σημασία της στους ρητορικούς λόγους. Διαβάστε σχετικά στην [Εισαγωγή του βιβλίου](#) σας. Να συμπληρώσετε τον πίνακα με αυτά τα στοιχεία:

Πρόθεση Ισοκράτη	Γλωσσικοί τρόποι πραγμάτωσης	Σημασία πρόθεσης

Δεν ήταν απολύτως σαφές τι ζητείται και για αυτό οι μαθητές δυσκολεύτηκαν στο να κατανοήσουν τι έπρεπε ακριβώς να κάνουν. Ενδεχομένως χρειαζόταν μια πιο επικεντρωμένη παραπομπή .

2. Με βάση το κείμενο (§16), να γράψετε τους λόγους με τους οποίους υποστηρίζει ο Ισοκράτης την πρότασή του για ειρήνη.
3. Στη συνέχεια, να γράψετε τα επιχειρήματα με τα οποία υποστήριξε τον πόλεμο στον «Πανηγυρικό» του και να αιτιολογήσετε πού βασίζεται η μεταστροφή του απόψεών του τώρα σε σχέση με αυτά που έλεγε στον «Πανηγυρικό» του. Διαβάστε τα σχετικά αποσπάσματα: [116 - 117](#), [121](#) και [182 - 185](#).
4. Να διαβάσετε τους όρους της Ανταλκιδείου ειρήνης, όπως παραδίδεται στον Ξενοφώντα, [«Ελληνικά» 5. 1. 31](#). Σε ποιους από αυτούς αναφέρεται ο Ισοκράτης στον λόγο του «Περί ειρήνης» και ποια σημασία τους δίνει;
5. Να φτιάξετε ένα PowerPoint με εικόνες από αγγεία ή γλυπτά ή τοιχογραφίες που συμβολίζουν την ειρήνη.

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οι δραστηριότητες 3,4 και 5 πραγματοποιήθηκαν με σχετική ευκολία. Μία παρατήρηση αφορά την έκταση του PowerPoint (αριθμό διαφανειών ίσως έπρεπε να καθοριστεί για την καλύτερη διαχείριση του χρόνου) όπως, επίσης, η εποχή των έργων τέχνης ενδεχόμενα να έπρεπε να καθοριστεί (Μιλάμε για την εποχή του Ισοκράτη; Πόσο πριν ή πόσο μετά;)

6. Να γράψετε μια επιστολή διαμαρτυρίας, που θα την απευθύνετε στον Ο.Η.Ε και θα την αναπτύξετε με τη μέθοδο της σύγκρισης – αντίθεσης, αναφέροντας τα αγαθά της ειρηνικής πολιτικής έναντι της πολιτικής επιλογής του πολέμου.

Η δραστηριότητα δεν πραγματοποιήθηκε λόγω έλλειψης χρόνου, αλλά συζητήθηκε στην τάξη το θέμα αυτό. Οι μαθητές μάλιστα επισκέφθηκαν την [ιστοσελίδα του ΟΗΕ](#) στην Ελλάδα για περαιτέρω ενημέρωση.

4^η Ομάδα

Ο ΟΧΛΟΣ

1. Να γράψετε μία ομιλία που θα την εκφωνούσατε στην Εκκλησία του Δήμου σαν απάντηση σε αυτά που υποστηρίζει ο Ισοκράτης στην ομιλία του. Εσείς, εκπροσωπώντας το πλήθος, θα υποστηρίζατε τον πόλεμο λαμβάνοντας υπόψη τα ιστορικά στοιχεία που αναφέρει και ο Ισοκράτης στον [«Πανηγυρικό», 116 - 117, 121](#) και [182 - 185](#) και αυτά που αναφέρονται στον [«Αρχίδαμο», 89 - 90](#) του Ισοκράτη (σαν γενικά επιχειρήματα).

Οι μαθητές μελέτησαν τις παραπομπές, κράτησαν σημειώσεις και αντί να γράψουν, παρουσίασαν στην τάξη προσχεδιασμένο προφορικό λόγο στα νέα ελληνικά λόγω έλλειψης χρόνου

2. Να ηθογραφήσετε το πλήθος που υποστηρίζει τον πόλεμο, όπως παρουσιάζεται στον λόγο του Περικλή στις [«Ιστορίες» 2. 65. 1-13](#) του Θουκυδίδη.
3. Να αναζητήσετε στο διαδίκτυο ρητά / γνωμικά για την ειρήνη είτε στα αρχαία είτε στα νέα ελληνικά.

Και στις δύο δραστηριότητες οι μαθητές ανταποκρίθηκαν με επιτυχία

3. Να φτιάξετε ένα θεματικό λεξιλόγιο με θέμα την ειρήνη, βρίσκοντας συνώνυμες της νέας ελληνικής με τη λέξη «ειρήνη», συνώνυμες, αντώνυμες ή παράγωγες αυτής. Να πάρετε βοήθεια από την [Παράλληλη αναζήτηση στο Σώμα Νέων Ελληνικών Κειμένων](#) της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα. Αυτό το θεματικό λεξιλόγιο θα το αναρτήσετε στο Wiki, ώστε να ενεργοποιείται και να συμπληρώνεται ή να χρησιμοποιηθεί για σχετικά θέματα της Έκθεσης.

Η δραστηριότητα αποδείχθηκε περισσότερο χρονοβόρα από το αναμενόμενο για τους μαθητές και δεν κατέστη δυνατό να ολοκληρωθεί.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Ζ. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Το σενάριο μπορεί να αξιοποιηθεί στο πλαίσιο μιας Ερευνητικής Εργασίας (Project) με θέμα «Η Δημοκρατία του 5^{ου} και του 4^{ου} π. Χ. αιώνα: Στοιχεία ακμής και παρακμής». Εναλλακτικά, οι μαθητές θα μπορούσαν να δραματοποιήσουν την αντιπαράθεση του Ισοκράτη με το πλήθος των Αθηναίων και να αναπαραστήσουν έναν αγώνα λόγων με θέμα πραγμάτευσης το δίλημμα: «ειρήνη ή πόλεμος».

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Το σενάριο θα μπορούσε να δυσκολέψει τους μαθητές στην ανάπτυξη φιλοσοφικού στοχασμού και στην κριτική επεξεργασία πηγών με ιστορικό περιεχόμενο.

Το τμήμα αποτελείται από δεκαεπτά μαθητές, από τους οποίους δεκαέξι είναι κορίτσια και μόνο ένα αγόρι. Η σύσταση του τμήματος δεν ήταν σταθερή σε όλη τη διάρκεια της διδασκαλίας του σεναρίου, μερικές φορές υπήρχαν αρκετοί απόντες ,γεγονός που επιδρούσε αρνητικά στη σύσταση των ομάδων.

Στο συγκεκριμένο τμήμα θεωρητικής κατεύθυνσης κατά το σχολικό έτος 2013-2014 εφαρμόστηκαν συνολικά τρία σενάρια αρχαίων ελληνικών με ΤΠΕ, ένα για τον καθένα από τους τρεις ρήτορες (Λυσία, Δημοσθένη, Ισοκράτη). Εκτίμησή μας αποτελεί ότι ευτυχέστερα όλων (και για το διδάσκοντα επίσης) υπήρξε η διδασκαλία του τρίτου σεναρίου, πράγμα που αποδίδεται πιθανότατα στη βαθμιαία εξοικείωσή τους με τα τεχνολογικά εργαλεία και στην εσωτερίκευση των κανόνων εργασίας σε ομάδες. Προς την ίδια κατεύθυνση ίσως να συντέλεσε το ότι το τελευταίο σενάριο χαρακτηρίζεται περισσότερο «βιωματικό», χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η συμμετοχή όλων των μαθητών ήταν δεδομένη. Αναφέρομαι στην περίπτωση μαθήτριας που διάβαζε την εισαγωγή των Φιλοσοφικών κειμένων Γ΄ Λυκείου την ώρα που οι συμμαθητές της αναζητούσαν ρητά /γνωμικά για την ειρήνη .Σε γενικές γραμμές η διδασκαλία του συγκεκριμένου σεναρίου εκτιμούμε ότι διεύρυνε την οπτική των

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

μαθητών, φέρνοντας τους σε επαφή με αρκετά κείμενα κι ενεργοποίησε τη δημιουργικότητά τους

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βερτσέτης, Αθ. 2003. *Διδακτική της Αρχαίας Γραμματείας*, τόμος Β'. Αθήνα: Αθ. Βερτσέτης.

Κουτσογιάννης, Δ. 2007. *Πρακτικές ψηφιακού γραμματισμού νέων εφηβικής ηλικίας και (γλωσσική) εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/ict/teens/index.html

Κουτσογιάννης, Δ. 2012. «Ο ρόμβος της γλωσσικής εκπαίδευσης». Στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 32^{ης} Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας Α.Π.Θ.* Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη), 208-222.

http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_32_208_222.pdf

Κυνηγός, Χ. 2002. «Νέες Πρακτικές με Νέα Εργαλεία στην Τάξη: Κατάρτιση επιμορφωτών για τη δημιουργία κοινοτήτων αξιοποίησης των Νέων Τεχνολογιών στο σχολείο». Στο *Νοητικά Εργαλεία και Πληροφοριακά Μέσα. Παιδαγωγική Αξιοποίηση της Σύγχρονης Τεχνολογίας για τη Μετεξέλιξη της Εκπαιδευτικής Πρακτικής*, επιμ. Χ. Κυνηγός & Ε. Δημαράκη. Αθήνα: Καστανιώτης, 27-53.

Φουντοπούλου, Μ.- Ζ. 2006. «Αρχές Μάθησης και καλλιέργεια της κριτικής σκέψης: εφαρμογή στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών». Στο *Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης, 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα: «Κριτική, Δημιουργική, Διαλεκτική Σκέψη στην Εκπαίδευση: Θεωρία και Πράξη»*. Αθήνα: Ατραπός, 58-73.

http://www.elliepek.gr/documents/3o_synedrio_eisigiseis/fountopoulou.pdf

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ